

שמעתא עמיקתא

גליון ת"מ | פרשת דברים | תש"פ | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב'

הלכות מצויות לתשעה באב

גליון מורחב עם דינים מיוחדים עקב המצב

ערב תשעה באב

טיוול

אין לטייל בערב ת"ב. [רמ"א (סעי' תקנ"ג)]. מחצות היום. [משמעות השעיית שבסמוך. ובפ"ג (סעי' תקנ"ג) במ"ז] מסתפק האם כל היום אסור. ומ"מ נראה שמותר לקחת את הילדים קטנים לגינת שעשועים וכדומה על מנת להעסיקם ואין זה בכלל טיוול כי לצורכם הוא עושה.

תלמוד תורה

ערב ת"ב אחר חצות יש נוהגים ללמוד רק דברים המותרים בת"ב בלבד. [רמ"א (סעי' תקנ"ג)]. ויש מפקקים במנהג זה. ועל כן המיקל בזה בפרט כשעושה כן על מנת למנוע ביטול תורה יש לו על מי לסמוך. [ע"י בביאור הלכה (שם)]. וכעין זה כתי' האור לציון (ח"ג פכ"ח אות ה). ואף הנהגים להחמיר יכולים להקל ללמוד בדברים המותרים אף בעיון דרך שאלה ותירוצים וכסברת המקילים ללמוד באופן זה (ע"י בזה להלן), דהרי על מנהג זה כבר רבו החולקים עליו. [הגרשו"א זצ"ל (הליכוי פט"ו אות א)].

סעודת המפסקת

עריכת סעודת המפסקת

נוהגים לאכול סעודת המפסקת לפני ת"ב. ומנהג ישראל תורה ואין לבטלו. [ע"י בשו"ע (סי' תקנ"ג)]. וע"י עוד במקור חיים (לח"ו רס"י תקנ"א) שכתב שאינו אלא מנהג כני"ל.

בשר ויין

ערב ת"ב לא יאכל אדם בסעודת המפסקת, שאוכלה אחר חצות, בשר, ולא ישתה יין (וזה מצד דינא דמג'י, אבל מצד המנהג מבוואר לעיל, שיש מחמירים מר"ח או משבוע שחל בו ת"ב, כל א' לפי מנהגו). [שו"ע (שם סעי' א)]. ואפי' בשר מלוח שעברו עליו יותר מבי' ימים ולילה א', ובשר עופות ודגים ויין מגתו דהיינו שאין לו יותר מג"י, נהגו לאסור. [שו"ע (סעי' ב)].

שאר משקין

אף בשאר משקים יש למעט בשתייתן [רמ"א (שם סעי' א)], ועל כן אם רגיל לשתות בסעודה ד' כוסות ישתה ג' כוסות. ואין לשתות שכר, ואם הוא אדם חלש שרי. [מ"ב (סי' ד)].

אכילת דברי תענוג

לא יאכל אחר סעודתו צנון ומליח, דברים שנוהג בהם בשאר פעמים, כדי שיתנהג בפריושות. [רמ"א (סי' תקנ"ג סעי' א)]. אבל דברים שאוכלים כדי להקל על הצום (כגון אבטיח וכדו') מותר. [פשוט, וכן פסק הגר"ק זצ"ל (יד לבהמ"צ)].

שני תבשילין

ערב ת"ב לא יאכל אדם בסעודת המפסקת שני תבשילין. [שו"ע (סי' תקנ"ג סעי' א)]. ואף דבר צלוי בכלל תבשיל לענין זה. [רמ"א (סי' תקנ"ג סעי' א)]. וי"א שהיה כבוש ומעושן חשיב תבשיל. [מטה יהודה (שם על סעי' א) וכה"ח (סי' תקנ"ג אות כ)]. ויש מקילים בזה. [ערוה"ש (אות ז)].

מין אחד בב' קדרות

אפי' בישל מין אחד בשתי קדרות מקרי שני תבשילין (אם אחד בלילתו עבה ואחד בלילתו רכה, אבל אם שניהם שווים נחשב תבשיל אחד). וכן יש להחמיר וליזהר משני מינים בקדירה אחת, אפי' הוא דבר שדרכו בכך כל השנה, כגון אפונין שנותנים עליהם בצלים ובצילים. [שו"ע (סי' תקנ"ג סעי' א) ומ"ב (סי' ק)].

תבשיל הנעשה מדבר הנאכל כמו שהוא חי

תבשיל הנעשה מדבר שנאכל כמות שהוא חי, אפי' שאינו נחשב תבשיל לענין בישולי עכו"ם, לענין זה נחשב תבשיל. [שו"ע (סי' תקנ"ג סעי' א)].

מאכל מומולא

לביבות ממולאים בגבינה נקרא שתי תבשילין. וכן אטריות עם גבינה וכדו' כיון שרוב פעמים אוכלים אותם בנפרד. [מ"ב (סי' ק)]. ויש מקילים בכל זה כיון שהדרך לעשות כן אפי' שלא עושין כן ברוב הפעמים. [ע"י במ"ב (שם בשם הבי"ע) ובערוה"ש (אות ו)]. ויש להחמיר בזה. [מ"ב (שם)].

תה, קפה ושאר משקים חמים

תה, קפה, שוקו וכדו', אינם נחשבים כתבשיל, ומותר לשתות מכולם חוץ מזה עוד תבשיל. [הגרשו"א זצ"ל (אשרי האיש פי"ע אות יא)].

אכילת פירות ממינים שונים

מותר לאכול פירות כשהם חיים, אפי' כמה מינים. [שו"ע (סי' תקנ"ג סעי' ד)].

אכילת ביצים או ערשים

נוהגים לאכול ערשים עם ביצים מבושלים בתוכם (במקום שדרכם לבשל כך כל השנה), שהם מאכל אבלים. [שו"ע (סעי' ה) ומ"ב (סי' י)]. ויש נוהגים לאכול ביצים קשות, שהוא ג"כ מאכל אבלים. [רמ"א (שם)].

פת הריכה

מי שאפשר לו, לא יאכל בסעודת המפסקת אלא פת חריבה במלח וקיתון של מים. [שו"ע (סי' תקנ"ג סעי' ה)]. ויש מחמירים לטבל אחר אכילתו פת באפר ולאכול, על שם ויגרס בחצץ וגו' (איכה ג, טו). [רמ"א (שם)]. ואומר זהו סעודת ת"ב. [מ"ב (סי' טו)]. ומ"מ אל ימנעו בשעור אכילתו אלא יעשה באופן שיוכל לסבול התענית, וכן בשתיית המים. [מ"ב (סי' טו)].

מאכלים סתמיים שמראיהם ומעמם בשר

בסעודה המפסקת, מותר לאכול אף בפרהסיא מאכלים סתמיים שמראיהם וטעמם כבשר, ואין לחוש משום מראית העין כיון שמצויים לרוב (פרט למקומות שהם לא שכוחים). [ע"י בגליון שמענת עמיקתא גליון ר"ה בזה. ובארור לציון (פכ"ח אות ה)].

ישיבה על הקרקע

נהגו לישוב על גבי קרקע בסעודה המפסקת (ואין צריך לחלוץ מנעליו). [שו"ע (סי' תקנ"ג סעי' ז)]. ואם הוא אדם חלוש יוכל להניח כר תחתיו. [מ"ב (סי' יז)]. ונוהגים לעשות כן מתחלת הסעודה. [הגרשו"א זצ"ל (שם אות ה)]. ולאחר הסעודה מותר לישוב על ספסל (עד זמן התחלת התענית). [מ"ב (סי' יח)]. ונשים נהגו להקל לא לשבת ע"ג הקרקע. [הגרשו"א זצ"ל (שם אות ה)].

שלא להתחייב הזימון

יש לזהר שלא ישבו ג' לאכול בסעודה המפסקת, כדי שלא יתחייבו בזימון, אלא כל א' ישב לבדו ויברך לעצמו. [שו"ע (סעי' ח)]. ובדיעבד אף אם ישבו ג' לא יזמנו. [מ"ב (סי' יט)].

דעתו לאכול עוד סעודה לאחר מכן

כל הדינים הנ"ל תקפים בסעודה שדעתו להפסיק בה, והיינו שאין דעתו לאכול עוד אחריה סעודת קבע, וכשהוא אחר חצות, אבל אם היה קודם חצות, או אחר חצות ודעתו לאכול אחריה סעודת קבע, א"צ לזהר בדברים הללו. [שו"ע (סעי' ט)]. אבל אם אוכל אח"כ רק אכילת עראי לא נחשב לסעודה כלל וא"כ הסעודה הקודמת היא עיקר הסעודה ואסור לאכול בה שני תבשילין. [מ"ב (סי' ט)].

איך לנהוג למעשה

מנהג בני אשכנז לאכול סעודה קבועה קודם מנחה, מברכים בהמ"ז, ואח"כ מתפללין מנחה ואוכלים סעודה מפסקת. ונוהגין להרבות קצת בסעודה ראשונה, כדי שלא יזיק להם התענית. [רמ"א (שם) ומ"ב (סי' כא)]. והטעם שמתפללין מנחה, כדי לגרום היסח הדעת בין ברכה אחרונה לאכילה החדשה, כי בלא"ה הוי בכלל גורם ברכה שאינה צריכה, ואם התפלל בביתו ובירך גם ברכת המזון מספיק לזה, אבל ברכת המזון לבד לא מועיל. [שע"י (אות יז)]. ויראה כל אדם שלא ישבע עצמו יותר מדאי והחכם עיניו בראשו כדי שיוכל לאכול אחר מנחה, סעודה המפסקת שלא יהא כאכילה גסה ועראי. [מ"ב (סי' כ)].

מי שאינו מתענה בת"ב

אף מי שלא צם בת"ב, חייב בסעודה מפסקת. [הגרשו"א זצ"ל (הליכוי פט"ו אות ב) והשבת הלוי (ח"י רס"י פג) כתי' שכן מסתבר].

לחזור לאכול אחר סעודת המפסקת

אף על פי שאכל סעודה המפסקת, מותר לחזור ולאכול אלא אם כן קבל עליו בפירוש שלא לאכול עוד היום או שמקבל עליו התענית. [שו"ע (רס"י תקנ"ג) ומ"ב (סי' א)].

קיבל עליו התענית

אם קיבל עליו התענית אסור לו כל מה שאסור בת"ב חוץ מנעילת הסנדל שהרי רואין שאינו חולץ מנעליו, ועל כן הוי כאילו התנה בפירוש חוץ מזה. [מ"ב (סי' ב) ושע"י (אות ג)]. ובכל זה דוקא כשקיבל עליו ההוספה מפלג המנחה ולמעלה הא קודם לכן לאו קבלה היא ומה דקיבל בפירוש קיבל ותו לא. [מ"ב (שם אות ד)].

קיבל התענית בלב

אם קיבל התענית רק בלב י"א שאינה קבלה, אלא צריך להוציא בשפתי. [רמ"א (שם)]. וי"א שאף בלב הוי קבלה. [מ"ב (סי' ב)]. ואם לא קיבל בלבו להתענות אפי' בלב אלא שגמר בדעתו שלא לאכול אינו כלום, ומ"מ נכון יותר להתנות בפירוש בפה או בלב שאינו מקבל עליו התענית עד ביה"ש. [מ"ב (סי' ב)].

תשעה באב

ת"ב אסור באכילה, בשתייה, בסיכה, תשה"מ ובנעילת הסנדל. וכל מי שאינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה. [שו"ע (סעי' תקד)]. וע"י בקרבן נתנאל (מ"ק פי"ג אות ט) דין ת"ב דינו כאבלות על שאר קרובים לאחר גי'י. וע"י במ"א (סי' תקנ"ט ס"ק ח), ואכמ"ל].

זמני הצום

ת"ב לילו כיומו לכל דבר, ואין אוכלים אלא מבעוד יום, ובין השמשות אסור כיוה"כ. [שו"ע (סי' תקנ"ג סעי' ב)], בין בכניסתו ובין ביציאתו, אלא שא"צ להוסיף. [מ"ב (סי' א)].

אכילה ושתייה

שיעור אכילה

שיעור אכילה בתענית (שם אכלו אינו נחשב מתענה), י"א שהוא ככותבת. [בה"ל (סי' תקנ"ד)]. וי"א שהוא כזית. [כן משמע לכאוי מהשו"ע (רס"י תקס"ח). וכן פסק המהר"ם שיק (או"ח סי' רפט). וכ"כ שבט תהוי (ח"ד סי' נו ד"ה ובאמת וחי' סי' קכח)]. ומסתבר כדעה הראשונה. [הגרשו"א זצ"ל (שם פי"ג סוף הגה ט) דלא מסתבר שהחמירו חז"ל יותר מיוה"כ. וע"י בשד"ח (מעי במ"ב סי' ב אות טו) שחילק מהא דהשו"ע הנ"ל. מ"מ לכל הדעות אסור לאכול או לשתות אפי' משהו. [מ"ב (סי' תקס"ח ס"ק ח)].

שיעור שתייה

שיעור שתייה בתענית (שם שתהו אינו נחשב מתענה) הוא מלא לוגמיו. [שו"ע (סי' תרי"ב סעי' ט) לענין יוה"כ. וכ"כ המ"ב (סי' תקס"ח ס"ק ה) לענין שאר התעניות].

מטע ואכל

מי שטעה ואכל צריך להשלים התענית וא"צ להתענות יום אחר. [מ"ב (סי' תקמ"ט ס"ק ג). וע"י בכה"ח (אות ז)].

הפטורים מהצום

חולה שאין בו סכנה פטור מלהתענות. [שו"ע (סי' תקנ"ד סעי' ו) ומ"ב (סי' תקנ"ד ס"ק ד) וכה"ח (אות ז)]. ע"י משי"כ בזה בה"ל מצויות לתענית - גליון ש"ב.

חולי קורונה

חולי קורונה מאומתים פטורים מהצום ויאכלו וישתו כרגיל (דלא גרע מחולה שאבי"ס שפטור כני"ל), ואף אם אין להם תסמינים ומרגישים טוב לגמרי פטורים, ומ"מ באופן זה אם אינם בכלל קבוצת סיכון כלל, לכתחלה אם אפשר יאכלו וישתו לשיעורים (ודיני השיעורים התבארו בשמעתא עמיקתא גליון ת"ג, ומ"מ בזה ניתן להקל שיטות המקילין המובאים (שם). [שמענו מרופאים שאף אם מרגישים טוב לא יצמונו כי לא ידוע בבירור שהצום לא יזיק. וע"כ ר' שפטרס מעיקר דחיין, ומ"מ לכתחלה יאכלו וישתו לשיעורים וכמו שמצינו בענין זה בה"ל (סי' תקנ"ד ד"ה דבמקום). וע"י בזה להלן. וכן חורו רבים מגדולי הפוסקים שליט"א]. אם התרפאו אלא שעדיין סובלים חולשה וכדו' פטורים מהצום ויאכלו וישתו כרגיל. [וכן חורו גדולי הפוסקים שליט"א].

אנשים בקבוצת סיכון

אנשים בקבוצת סיכון (כגון הסובלים ממחלות רקע וכדו') שאצלם יש חשש גדול של סכ״נ בהדבקות בניגף הקורונה פטורים מהצום (אף אם לא חלו כלל מחמת הנגיף), ואי״צ לאכול או לשתות לשיעורין. [שמענו מרופאים שיש לחוש אצלם לחשש סכנה מחמת הצום המביא לידי חולשה, כי הנגיף פוגע בכלי הדם, ולפעמים במערכות הגוף, וגורם לקרישת יתר ועוד. ומי״מ העיקר הוא שתייה. ובענין הפטור מאכילה ושתיה לשיעורין יתבאר בס״ד להלן].

הנמצאים בכידוד

אנשים בכידוד שהם בריאים (ואינם בקבוצת סיכון) ואין להם תסמינים נראה שעליהם לצום, ומי״מ הכל לפי המקום והזמן (כי יש אנשים שיש לחוש להם יותר כגון מעוברות, וכן יש מדינות שהתפשטות הנגיף גדולה ומסוכנת יותר).

דינים מיוחדים לפטורים מהתענית

חולה שיוכל לצום עד הצות

חולה שרשאי לאכול קצת בעלי התענות תל, בבמקום חולי לא גזר רבנן . [אבניז' ס״י תקמ]. ואף אם הוא חולה קצת שפטור מלצום בתי״ב נדחה אינו צריך להתענות. [הגרשו״א זצ״ל (הליכוי״ש תי״ב פט״ו אות ד והנה ט). וכן פסק הגרשי״א זצ״ל (הלי ומנהגי בהמי״צ פי״ז הגה 18) במקום שיש קושי לעשות כן]. ומי״מ אם יכולים להתענות איזה שעות (והדבר אינו גורם נזק כלל), יעשו כן, אכן אם גם זה קשה להם לא יתענו כלל. [בית הלל (ו״ד סי רסה סעי ד) הביאו השעי״ת (סי״ק ז) ומי״ב (סי״ק ד) לענין חיה תוך ל'. וכן פסק הגרשו״א זצ״ל (שם הגה ד) לענין מעוברות ומניקות]. ומי״מ ראוי שלא יאכלו להתענע במאכל ובמשתה, אלא כדי הצורך בלבד. [שו״ע (סי תקנד סעי ה)].

יכול לצום כמה שעות – לצום ביום א בלילה

י״א שיוולדת או חולה שאינו יכול להתענות כל הלילה וכל היום, אך מקצת הלילה או היום יכולים להתענות (ע״י בזה לעיל), עדיף שיתענה ביום ולא בלילה. [נתירות שמשון (סי תקנב)]. ויש חולקים שיש להתענות בלילה שעדיין לא נקרא חולה לענין זה כיון דאין לו צורך כלל לאכול וכלשון השו״ע ״חולה שצריך לאכול וכו״ו״. וכן עיקר. [הגרשי״א זצ״ל (הלכות ומנהגי בהמי״צ פי״ז הגה 21). וכן משמע מסימית הפוסקים הנ״ל].

לאכול פחות פחות מכשיעור (ואכילה כשרי לו בשתיה)

י״א שחולה שאבי״ס אי״צ לאכול ולשתות בשיעורים בתי״ב. [כן מוכח מהרעי״א (ק״י סי כד)]. וי״א דלא הותר לו אלא כדי צרכו וחיותו ואם די לו בשתיה לא יאכל, לא יאכל ולא ישתה יותר ממה שצריך. [התי״ס (סי קנז)]. ואי סגי ליה באכילה או שתיה פחות פחות מכשיעור, אסור לו לאכול יותר. [מנהי״ס שיק (סי רפג) את אליבא דהתת״ס. מיהו בתשובה שלאחר מכן (סי רצ) סתר דברי עצמו דפחות פחות מכשיעור אי״צ. וע״י במהרי״ל דסקין (קו״א סי ה אות עה) ובתשובות והנהגות (חי״ב סי רסא)]. והעיקר דכעת לא שולשונה. [כן מבואר מסתימת הפוסקים. וכן דעת הערוה״ש (סי תקנד אות ז), השבט הלוי (חי״ד סי י ט דיה זה), החו״א (נתירת היולדת פמ״ח הגה ט) והגרשי״א זצ״ל (ק״ע עמי עז). וע״י בשמעתא עמיקתא גליון קצ״ב].

בריא שהותר לו לאכול למנוע חולי

בריא שרשאי לאכול בתי״ב ע״מ למנוע חולי, י״א שחי״ב לאכול פחות פחות מכשיעור. [הגרשי״א זצ״ל (מנהגי בהמי״צ קארפ פי״ז הגה 16) אליבא דהב״ח (סי תקנד ד״ה דבמקום)]. וי״א שאי״צ שיעורים. וכן נראה עיקר. [שבה״ל (חי״ד סי נו ד״ה זה וחי״ט סי קלא אות ג), עי״שי אידך שביאר דברי הבה״ל וכדבריו מבואר להדיא בפתחי עולם שהוא מקור דברי הבה״ל. ובר מן דין הכי מסתבר שאם היה חובה לעשות כן היה כותב זאת להדיא במי״ב]. ובתי״ב דחוי ודאי אי״צ להחמיר. [כיון דקיל טפי. וכן משמעות הפוסקים].

נטילת ידים לאוכל פת

חולה שאוכל פת בתי״ב נוטל ידיו כרגיל (כל ידיו). [הגרשו״א זצ״ל (הליכ״ש פט״ו אות ה)].

אמירת נחם בברכת המזון

מי שאכל בתי״ב, י״א שיאמר נחם בברכת המזון בברכת בונה ירושלים. ואם לא אמרו אינו חוזר. [ומי״א (שם) ומי״ב (סי״ק ה)]. וי״א שאין לאומרו כלל. [כן הביא המי״ב (סי״ק ה)]. ולמעשה יש לאומרו. [הגרשו״א זצ״ל (אוצר הברית פי״א סי ה הגה ז). והאור לציון (חי״ג פכ״ט אות ז) כתב שמי שאומרו יש לו על מה לסמוך]. אולם קטנים אי״צ לאומרו. [הגרשו״א זצ״ל (פט״ו הגה 16)].

רחיצה

רחיצה אסורה בתי״ב, אפי׳ בצונן, ואפי׳ חלק מגופו בלבד. [שו״ע (סי תקנד סעי ז)].

גופו מלוכלך

אם היו ידיו (או שאר מקומות בגוף) מלוכלכות בטיט ובצואה, מותר לרחוץ להעביר הלכלוך שאינו אסור אלא רחיצה של תענוג. [שו״ע (שם סעי ט) ומי״ב (סי״ק ט)]. ולא יטול כל ידיו אלא לפי הצורך להעביר הלכלוך. [שו״ע (שם)].

אינו מכווין לרחיצה של תענוג

לא נאסר אלא רחיצה של תענוג ועל כל נשים המבשות וצריכות לרחוץ הבשר אף שממילא רוחצות גם ידיהן מותר. [שו״ע (שם סעי ט) ומי״ב (סי״ק יט)].

לצורך היטוי – שימיש באלכוהול גל

מותר לרחוץ ידים לצורך חיטוי. ועי״כ מותר לשטוף ידים בסבון או באלכוהול גיל ע״מ למנוע חשש הדבקות של נגיף הקורונה. [כי אין זה בכלל רחיצה של תענוג ועי״כ שריא כמבואר לעיל].

רחיצה במים קצת מים

לאחר שניגב ידיו ועדיין עליהן יש לחות קצת, רשאי להעביר ידיו על עיניו, לנקות לפלוף שעליהן או על פניו, ידיו ורגליו, כיון שאין הלחות טופה ע״מ להטפוח. [שו״ע (שם סעי יא) ומי״ב (סי״ק כב)]. ואם דרכו לרחוץ עיניו במים כשיש עליהן לפלוף, רוחצם ואינו חושש, דהוה ליה כטיט וכצואה שרוחץ כדרכו. [שו״ע (שם)].

מגבת רטובה

מותר לשרות מפה במים בערב תי״ב ומוציאה מן המים והיא מתנגבת עד שאין בה טופח ע״מ להטפוח, אבל בלא״ה אסור, ומקנה בה פניו ידיו ורגליו, אפי״ אינו עושה רק לתענוג, שרי, כיון שהיא נגובה. [שו״ע (סעי יד) ומי״ב (סי״ק יט)].

רחיצת הנפים

מי שהוא איסטניס צורך לקנח פניו במים ואין דעתו מיושבת עליו כל היום עד שיקנח במים, רשאי לקנח, אבל שאר כל אדם אסור. [מי״ב (סי״ק כב)].

מצטער מהזיעה וריח נודף ממנו

יש מי שאומר שאף המצטער בזיעה הרבה, וריח הזיעה נודף ממנו, לא ירחץ עצמו (שהרי יכול להשאר בביתו). [אור לציון (פכ״ז הגה ה)].

רחיצה לצורך פרנסתו

ההולך לשמור פירותיו, עובר במים עד צוארו ואינו חושש, אבל בחזרה, אסור. [שו״ע (סעי יג)]. והתירו בזה מפני הפסד ממון ועי״כ בחזרה שאין בו משום הפסד אסור. [מי״ב (סי״ק כה)].

כא מן הדרך (רחיצה לצורך רפואה)

הבא מן הדרך ורגליו כהות, מותרת לרחוץ במים. [שו״ע (סעי יד)]. שאין זו רחיצה מחמת תענוג אלא לרפואה לחוסך. [מי״ב (סי״ק כז)].

כלה תוך שלשים יום מזהחחנה

כלה אחר נשואיה כל ל׳ יום מותר לתתנה פניה כדי שלא תתגנה על בעלה. [מי״ב (סי״ק כט)].

בעלי ברית

תי״ב שחל להיות בשבת ונדחה ליום ראשון, בעל ברית מתפלל מנחה בעוד היום גדול, ורוחץ. [שו״ע (סי תקנט סעי ט)]. והיינו מנחה גדולה אחר חצות היום. [מי״ב (סי״ק לז)]. ועיין לעיל בפטורים מהצום, מי בכלל בעל ברית.

רחיצה לצורך מצוה

אשה הצריכה לעשות הפטי״ס אין לה לרוחץ כל גופה ללבישת לבנים אלא תרחץ פניה של מטה לבד. [שעח״צ (סי תקנא אות לה)].

טבילת מצוה

אישה אינה טובלת בליל תי״ב. [שו״ע (סי תקנד סעי ח). וכתב המי״ב (סי״ק יח) שתרחוץ ותחוף עתי״ב ולמוציא תי״ב חופפת מעט קודם הטבילה דביעין סמוך לחפיפה טבילה. והמנהג שחופפת מוציא תי״ב, אם לא בשעת הדחק, ע״י בודס״ט (סי קצו סי״ק יא) ובשיעורי שטב הלוי (שם אות ב). ועי״ מש״כ בזה בשמעתא עמיקתא גליון רכ״ח]. ומבואר דזוהי י״א שמותר לחוף בתי״ב ביום ולטבול בערב כיון דאינה רחיצה של תענוג. וישאל שאלת חכם. ע״י בשו״ת זכרון יהודה (חי״א סי קעז) והביאו בשיעורי שטב הלוי (סי קצו אות ב ד״ה בשו״ת)].

לרחוץ הקטנים

ילדים שיש צורך לרחצם מותר לרחצם כרגיל ואף שממילא הגדול רוחץ ידיו. [שהרי קטנים אינם בכלל איסור רחיצה ואף בתשעת הימים שנהגו לחמיר היינו ברחיצה של תענוג כמי״ש בשמעתא עמיקתא גליון שצ״י, עי״שי. ומשי״כ אף שממילא הגדול רוחץ ידיו הוא ממה שמבואר לעיל לענין רחיצת בשר].

נטילת ידים

נטילת ידים שהרית

נוטל אדם ידיו שחרית [שו״ע (סי תקנד סעי י)], כיון שרוח רעה שורה על הידים ועל כן דינו כמי שמלוכלך בטיט שמותר לו לרחוץ מקום הטינוף. אלא שיש שמפקקים בזה שאי״א לברך על נטייל זו שאין עליה שם רחיצה, ועי״כ יעשה צרכיו ויטול ידיו ואז יברך ענטי״י משום תפלה. [מי״ב (סי״ק כא). ועי״י בכהי״ח (אות ג) שכת׳ שמהנה העולם לברך כפסק השו״ע]. ובכל אופן אין ליטול את כל היד אלא עד קשרי אצבעותיו. [שו״ע (שם)]. ומי״מ אי״צ לצמצם בדיוק עד קשרי אצבעותיו. [חזו״א (דינים והנהגות וארחות רבנו)].

הנהגה ליטול ד׳ פעמים

הנהגה ליטול ד״פ בבוקר רשאי לנהוג כן אף בתי״ב. [כהי״ח (אות ה)].

נטיי אחר יציאתו מבית הכסא

אם הטיל מים או עשה צרכיו ואין דעתו להתפלל, נח׳ הפוסקים אם רשאי ליטול ידיו (עד קשרי אצבעותיו), ועל כן נכון ליגע בחלק המכוסה בגוף (המחייב נטילה) דבאופן זה רשאי לכו״ע ליטול ידיו (עד קשרי אצבעותיו). [ע״י בשו״ע (סי תריג סעי ג), במי״ב (סי״ק ד) ובערוה״ש (אות ג). ועי״י בביאור הלכה (סי תריג ד״ה ואם) שמצדד שאף אם יצא מבה״כ קבוע אין ליטול ידיו. אלא דשם מיייר לענין יוהי״כ דחמיר טפי כמבואר שם. שוי״מ דדעת הגרשי״א זצ״ל (אשרי האיש פעי״א אות ז) להחמיר בזה].

הנהגה ליטול ג״פ לאחר עשיית צרכיו

הנהגה ליטול ידיו ג״פ לאחר עשיית צרכים רשאי לעשות כן גם בתי״ב עד מקום קשרי אצבעותיו. [מטה אפרים (סי תריג אות ה) והגרשו״א זצ״ל (שם אות ג)].

נגע בנעלי גומי וכדו׳

הנוגע בנעלי גומי או בד שאינם חדשים צריך ליטול ידיו. [הגרשי״א זצ״ל (שם אות ח)].

לכבוד התפלה

מותר לרחוץ ידיו (עד קשרי אצבעותיו) אף לתפלת המנחה. [מי״ב (סי״ק כא)].

כהן העולה לרובן

כהן העולה לדוכן נוטל ידיו עד הפרק. [הגרשי״א זצ״ל (אשרי האיש פעי״א אות ח)].

סיכה

תי״ב אסור אף בסיכה. [שו״ע (סי תקנד סעי א)]. ואסור לסוך אפי׳ אבר אחד. [מי״ב (סי״ק כט)]. וסיכה הוא בדבר שדרכו לסוך בו כגון בשמן או בחלב בבורית וכח״ג. [מי״ב (סי״ק כח)]. וכן מריחת קרמים בכלל איסור סיכה. [הגרשי״א זצ״ל (אשרי האיש פעי״א אות ט)].

לצורך ריפוי וכדו׳

סיכה אסורה כשהיא לתענוג, אבל מי שיש לו חטטין בראשו, סך כדרכו. [שו״ע (סעי טו)].

כלה תוך שלשים יום מזהחחנה

כלה אחר נשואיה, כל ל׳ יום מותרת לסוך פניה כדי שלא תתגנה על בעלה. [מי״ב (סי״ק כט)].

סיכת דאדורנט

מותר לסוך דאדורנט במקומות הזיעה ולהשתמש בבושם העשוי להעביר ריח, אם יש צורך גמור בדבר. [הגרשו״א זצ״ל (הליכ״ש פי״ד סוף הגה 56)].

אסור לאישה להתאפר בתי״ב. [בעל האגמ׳ (נטעי גבריאל ביהמי״צ חי״ב פעי״ג אות ה), וטעמו משום שיש בזה משום סיכה. ועי״ בשו״ע (וי״ד סי שפא סעי ז) שאיפור אסור בז׳ ימי אבלות].

תכשיטים

מדינא מותר לאשה ללבוש תכשיטים המיוחדים לחול (אבל לא של שבת וימי שמחה). אלא שהמנהג הפשוט שלא להתקטט. [ע״י בשעה״צ (סי תקנד אות מד). ועי״ עוד באי״א מבוסטאטש (רסי תקנא). וכי״כ בנטעי גבריאל (חי״ב פעי״ג אות ח)]. ומי״מ הטבעת שדרכה לילך בה תדיר אין בו מנהג להחמיר. [נטעי גבריאל (שם)].

נעילת הסנדל

תי״ב אסור אף בנעילת הסנדל. [שו״ע (סי תקנד סעי א)].

נעלי גומי וכדו׳

איסור נעילת הסנדל, הוא בשל עור דאי לא כן לא נקרא נעל, ועל כן אם הוא של בגד או של עץ או של שעם (פ״י קליפוי עץ) וגמי, מותר. [שו״ע (סי תקנד סעי טז) ומי״ב (סי״ק ל)].

נעל מעורב בעור

נעל מחומר שאינו של עור אבל מחופה הוא בעור מלמעלה, אסור. [שו״ע (סי תקנד סעי טז) ומי״ב (סי״ק ל)]. ואף דהשולים הם גי״כ של עץ מי״מ אסור. והי״ה אם השולים הם של עור אסור. [מי״ב (סי״ק לא)]. ומי״מ נעלים סינטטיות שרק הרצועות מעל כף הרגל עשויות מעור, מותר לנועלן באופן שרצועות העור אינם נוגעים ברגליו. [הגרשי״א זצ״ל (אשרי האיש פעי״א אות יב)].

נעלי גומי נוחים

מנעלים שאינם של עור, אם הם נוחים ביותר, יש מקום להחמיר שלא לילך בהם. [ע״י בשעי״ת (סי תקנד סי״ק יא). וכן פסקו הגרשו״א זצ״ל (שם אות ד) ובעל השבט הלוי (מבית לוי חי״ג עמי מא)].

נעלים הנראים נעלי עור

נעלים סינטטיות דמויות עור מותר לנועלם משום שבזמנינו אין בהן משום מראית העין, כי כולם יודעים שיש נעלים כאלו בשוק. [הגרשי״א זצ״ל (אשרי האיש פעי״א אות יב)].

מדריסים מצויים עור

אין להשתמש בתי״ב במדריסים ממתכת וכדו׳ המצופים בעור. [הגרשי״א זצ״ל (שם אות יב)].

יוצא לדרך

היוצא לדרך מותר לו בנעילת הסנדל, וכשיגיע לעיר יחלצנו. [שוי"ע (סעי יז) ומי"ב (סי"ק לא)]. וכל זה כשהולך ברגליו למרחקים. והתירו משום שהוא טורח גדול לליל יחף דרך רחוק (וטוב שיתן קצת עפר במנעלים), אבל כשהולך למקום קרוב (ואין בדרך טיט וכדו') או שהולך בכלי תחבורה וכדו' אסור. [מ"ב (סי"ק לד)].

חובת הינוך

מעיקר הדין אין חובה לחנך הקטנים בנעילת הסנדל בת"ב. [חכ"א (ככל קנב אות יז) משום שהוא דבר שיש בו צער. והביאו הדברי יציב (או"ח ח"ב סי' רלו)]. ומי"מ בזמנינו נעלי גומי נוחים ראוי לתכנס. [הגר"נ"ק זצ"ל (ד' לבהמ"צ)]. ועי' בארחות רבנו (ח"יב עמי קמ) שכן נהגו בבית הגר"י"ק זצ"ל. וכן דעת הגר"ש"א זצ"ל (אשרי האישי פעי"א אות יד). ומי"מ י"ל דליכא חיוב כי מעיקרא לא גזרו רבנן, עיי בחכ"א (שם)].

שאלת שלום – טיול

שאלת שלום

שאלת שלום לחבירו אסורה בת"ב. [שוי"ע (סי' תקנד סעי כ)]. וכן "בוקר טוב" אסור. [מ"ב (סי"ק מא)]. והי"ה שאלת "מה שלומך" או "איך אתה מרגיש" ששואל אדם לחברו משום דרך ארץ, אסור. [הגרשז"א זצ"ל (שם הגה 30)]. והדיוטות שאינם יודעים ונותנים שלום, משיבים להם בשפה רפה ובכובד ראש. [שוי"ע (סעי כ)]. וטוב שיודיע לו שהיום אסור ליתן שלום ולא יהיה לו איבה עבור זה עליו. [מ"ב (סי"ק מב)].

ברכת מזל טוב

מברכים ברכת מזל טוב בת"ב. [הגרשז"א זצ"ל (שם פט"ו הגה 30). וכן הוא בגשר החיים (פכ"א אות ז סי"ק ז)]. ואף בלחיצת היד שרי. [הגרשז"א זצ"ל (ישא יוסף ח"א סי' קיז)].

נתינת מתנה

אסור לשלוח מתנה לחברו בת"ב. [מ"ב (שם סי"ק מא)]. אבל כ"ז לאדם שאינו נצרך, אבל לעני ובפרט כשהוא תי"ח מצוה יש בדבר, כ"ש אם שולח מעות להוצאת בני ביתו, ובלאו הכי כבר נהגו בכל תפוצות ישראל לחלק צדקה לעניים בת"ב. [כה"ח (אות צא)].

טיול

אין לטייל בת"ב, כדי שלא יבא לידי שחוק וקלות ראש. [שוי"ע (שם סעי כא)]. ומי"מ מותר לקחת את הילדים קטנים לגינת שעשועים וכדומה על מנת להעסיקם ואין זה בכלל טיול כי לצורכם הוא עושה. [כן נלע"ז].

תלמוד תורה

לימוד האסור והמותר בת"ב

בת"ב אסור לקרות בתנ"ך, ולשנות במשנה בתלמוד ובמדרש ובהלכות ובאגדות, משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב (תהילים יט, ט), אבל קורא הוא באיוב ובדברים הרעים שברמיה. [שוי"ע (סי' תקנד סעי א)]. ועי' ברדב"ז (חיג סי' תקנט) שביאר דאע"ג דת"ת הוא מצוה מהי"ת ואבלות היא מדרבנן, מי"מ ניתן להזייל לעקור דבר מהי"ת בשב ואל תעשה]. ואם יש ביניהם פסוקי נחמה, צריך לדלגם. [שוי"ע (שם)]. וכן מותר לתלמוד הלכות אבלות. [קשו"ע (סי' רי אות א)]. והלכות תשעה באב. [לקט יושר. וכן דעת הגרשז"א זצ"ל (שם הגה 36)].

תינוקות של בית רבן

אף תינוקות של בית רבן בטלין מית"ת. [שוי"ע (שם)].

שאר חכמות וקריאת כתבי עתים

אסור ללמוד בשארי חכמות וכ"ש לקרא בכתבי עתים שלא יסיח דעתו מאבלותו וכ"ש אם יש לו עונג בקריאתם שוודאי אסור. [ערוה"ש (יו"ד סי' שפד אות ט) לענין אבל והי"ה בת"ב. וצ"ל לפי"ז שמה שאסרו ת"ת משום שמשמח ותפזי"ל משום היסח הדעת דשאני תורה שמביא ליר"ש]].

הרהור בת"ת

אסור ללמוד אף בהרהור כי יש בזה משום שמחה. [המהר"ל (סי' רא אות ב) ושוי"ע (שם סעי ג)].

ספרי מוסר

י"א שלא נאסר ללמוד בספרי מוסר ואדרבה ראוי לעשות כן. [מאירי (מו"ק כא:) ושד"ח (מע' אבלות אות כה) בשם ספר נוה שלום]. וי"א שיש להתיר למי שרגיל ללמוד מוסר. [חזו"א (דברי סופרים קיצור ה'י' אבלות עמי' ג אות כג)]. ויש מי שאוסר בכל אופן. [אור לציון (חי"ג פכ"ט הגה א)]. והמיקל יש לו על מי לתמוך.

אמירת תהילים

י"א שהרגיל לומר תהלים רשאי לומר אף בת"ב. [לקט יושר (או"ח עמי קיב)]. ויש מתירים אף למי שאינו רגיל. [במ"ג (סי' תקנד א"א סי"ק ה)]. ויש אוסרים לגמרי. [דה"ח הובא בשעה"צ (אות ח)]. ועי' במ"ב (שם סי"ק ז)]. ולמעשה הרגיל רשאי לאמרם (ובעת"ב אחר חצות מותר בכל אופן).

[הגרשז"א זצ"ל (שם תפלה הגה כז). ועי' בדברי סופרים (אבלות עמי' ג אות כה) בשם החזו"א. ודעת האור לציון (שם) לאסור].

קר"ש על המטה

קוראים קר"ש על המטה בתשעה באב וי"א שאף פסוקים של רחמים שמוסיפים כל יום מותר לאומרם. [ת"ב שחל בשבת (פ"ז סוף הגה כא)]. וי"א שדוקא פרשיות המבוארות בשוי"ע סי' רל"ט (סעי' א) מותר לאומרם כי הם בכלל סדר היום, אבל פרשה ב' וג' של קר"ש ושאר הוספות לא יאמר בת"ב. [הגר"נ"ק זצ"ל (קעי"מ פ"ח הגה ט)].

ללמוד בעיון בדברים המותרים

מותר ללמוד אף בעיון בדברים המותרים, אבל לימוד מתוך פלפול שאלה ותירוץ, אסור. [חזו"א (דברי סופרים קיצור ה'י' אבלות עמי' ג אות כז) והגרשז"א זצ"ל (שם פט"ו הגה א). וכן מדויק במי"ב (סי"ק ד). ודעת האור לציון (שם) להקל ללמוד בעיון למי שבשלא"ה יתבטל לגמרי מלימודו. ועי' שמעתא עמיקתא גליון ק"ג].

לימוד עם חברותא בדברים המותרים

מותר ללמוד בדברים המותרים אף בחברותא. [חזו"א (דברי סופרים ה'י' אבלות עמי' ג אות כד). אלא דלכאז"ז צי"ע, דהרי פסק השוי"ע (יו"ד סי' שפד סעי' ד) לענין אבל דרשאי ללמוד בנו לבין עצמו, אבל אינו לומד עם אחרים, ע"כ. וכ"כ במי"א (סי' תקנד סי"ק ב), וצ"ע].

כתיבת חידושי תורה

י"א שמותר לכתוב חידושי תורה שהתחדשו לו במקרה (אע"פ שאסור ללמוד בדברים אלו בת"ב). [ערוה"ש (יו"ד סי' שפד אות ה)]. ויש אוסרים. [הגר"ש קלוגר זצ"ל (האלף לך שלמה יו"ד סי' שיב) ושער"ת (סי' תקנד סי"ק כ)]. ומי"מ מי שיודע בעצמו שודאי ישכח עד הלילה יכול לציון מה שחידש ראשי דברים כדי לעורר הזכרון ולהעתיקו אחר כך. [שד"ח (מע' בהמ"צ סי' ב אות ז)]. ובדברים המותרים ללמוד בהם, מותר לסכמם בכתב. [עיי' בה בשמעתא עמיקתא גליון ק"ג].

להכין קריאת התורה

בעל קורא הקורא קריאות היום רשאי לחזור עליהן בת"ב. [רמ"א (שם סעי' ד) ומי"ב (סי"ק ח)].

שינה על הקרקע

יש נוהגים לשכב בליל תי"ב מוטה על הארץ, ומשים אבן תחת ראשו. [שוי"ע (סי' תקנה סעי' ב)].

וי"א שעכ"פ יש לאדם להצטער בענין משכבו בליל תי"ב, שאם רגיל לשכב בבי' כרים לא ישכב כי אם באחד, ויש בנ"א משימים אבן תחת מראשותיהם, זכר למה שנאמר : ויקח מאבני המקום (בראשית כח, יא) שראה החורבן. מיהו עוברות או בנ"א חלשים שאינם יכולים להצטער, אינן חייבים בכל זה. [רמ"א (שם) ומי"ב (סי"ק ו-ז)].

הרחקות

נכון שלא לישן יחד בליל תי"ב. [שוי"ע (שם סעי' יח)]. ובלילה יש להחמיר בנגיעה וביום יש להקל.

[מ"ב (סי"ק לו) וכתב השעה"צ (אות מד) דאם בת"ב הולכות מקושטות יש להחמיר בו אף ביום]. ושאר הרחקות המבוארות ביו"ד סימן קצ"יה לא נהגו בהן איסור. [הגר"ש"א זצ"ל (קעי"מ תהוות הגרח"ק פ"ח אות לח) ותו"ח (חי"ג ססי' קעח)]. וי"א שכונן להחמיר בזה. [מהמ"ב משמע דאין איסור אלא בנגיעה דחמיר טפי. ועי' בכה"ח (אות קפה) שבהיא בשם הבא"ח שכונן להחמיר לענין הושטה. ומסתבר דהי"ה בשאר הרחקות דהרי חמורים הם מהושטה, עיי' בפוסקים בסימן הנ"ל].

ישיבה על הקרקע

ישיבה על הקרקע

ליל תי"ב ויומו, יושבים על הארץ עד תפלת מנחה. [שוי"ע (סי' תקנט סעי' ג)]. ונוהגים להקל בזה

לאחר חצות היום. [רמ"א (שם)].

ספסלים נמוכים

מותר לשבת על ספסל נמוך למי שקשה לו לשבת על הארץ. [מ"ב (סי"ק יא)]. וכל שיושב בגובה של עד ג"ט מותר. [דעת תורה (יו"ד סי' שפז). ועיי"ש שכתב דכל זה דוקא כשאין חלל מלמטה, אבל אם יושב על כסא ויש חלל מלמטה אז כל שיש חלל טפח הוי הפסק ולא חשיב שיושב על הארץ]. ואי"צ לדקדק בספסלים נמוכים שיהיו גובהם פחות מג"ט, אלא העיקר שיהיו נמוכים מהרגיל. [חזו"א (ארחות רבנו ח"יב עמי' קלח) והגרשז"א זצ"ל (שם הגה 25)]. ויש מפוסקי ספרד שהורו לשבת בגובה פחות מטפח. [בן איש חי (דברים אות כ) וכה"ח (סי' תקנב אות מ)]. ועי' בגשר החיים (פ"כ אות ה' סי"ק יא)].

ישיבה בכלי התבורה

מותר לנסוע במכונית, אוטובוס וכדו' אע"פ שצריך לשבת כדרכו. [הגר"ש"א זצ"ל (אשרי האישי פעי"א אות טז)]. ומי"מ בנסיעה באוטובוס אם אין מקום דחוק ויש אפשרות לעמוד ואין הנסיעה ארוכה מדי ראוי לעמוד ומי"מ אי"צ להמנע מנסיעה כאשר אין אפשרות לעמוד. [הגרשז"א זצ"ל (שם אות ז)].

עשיית מלאכה ומשא ומתן

מנחה להמנע מעשיית מלאכה

מקום שנהגו לעשות מלאכה בת"ב עושין, במקום שנהגו שלא לעשות אין עושים אפי' בלילה, ובכל מקום תי"ח בטלים, וכל הרוצה להחמיר ע"ע להתנהג כמנהג התי"ח רשאי. [שוי"ע (סי' תקנד סעי' כב) ומי"ב (סי"ק מג)]. ולא נהגו באיסור מלאכה כי אם עד חצות. [רמ"א (שם)]. והנוהגים שלא לעשות, עושים כן שלא להסיח דעתם מהאבלות. [מ"ב (סי"ק מג)].

מלאכה ארעית

במקום שנהגו להחמיר, נוהגים להמנע מכל מלאכה שיש בה שיהוי קצת, אפי' מעשה הדיוט, אבל דבר שאין בה שיהוי, כגון הדלקת נרות וכדו', מותרת. [רמ"א (שם)].

ע"י עבדים

אפי' במקום שנהגו שלא לעשות, מותר ע"י אינו יהודי, אפי' בביתו. [שוי"ע (סעי' כב)]. ואם א"א בנכרי מותר לעשותה בעצמו כמו בחוה"מ. [מ"ב (סי"ק מז)]. אכן לבנות בנין דאושא מילתא אסור אפי' ע"י עבדים. [מ"ב (סי"ק מו)]. ואם עושה בקבלנות ע"י גוי מותר. [מ"ב (סי' תקנא סי"ק יב)].

דבר האבד

מלאכת דבר האבד מותרת, כדרך שאמרו בחולו של מועד. [שוי"ע (סעי' כג). ועי' בערוה"ש (אות כא) שכת' דמטעם זה כשחל יום השוק בת"ב אנו מתירים לאופים לאפות לחם בבוקר כדי שיהא מוכנים ליום השוק דגם זה הוי כדבר האבד וכן ביריד או שיירות באים מותר לקנות מהם אפי' במקום שאין עושין מלאכה וכ"ש למכור אך מה שיכול לעשות בציניעא יותר טוב, עיי"כ].

פרקמטיא

פרקמטיא להרויח ולהשתכר במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה אסור, ובמקום שנהגו לעשות, מותר אלא שממעט שאפי' משכנס אב ממעטין מלישא וליתן (ועיי' משי"כ לענין זה בהלכות מצוויות לימי בהמ"צ – גליון רכ"ז). [שוי"ע (סי' תקנד סעי' כב)]. ולאחר חצות שרי. [עיי"ש ברמ"א. ושם מיייר לענין מלאכה, אלא שבשו"ע משמע שהא בהא תליא. וכן מבואר במי"ב (סי"ק מט)].

פרקמטיא אבודה

אף במקום שנהגו לאסור פרמקטיא, אם יש יריד מותר למכור משום שהוא דבר האבד וכמו כן מותר לקנות מהם ע"י עבדים אפי' קודם חצות, אבל ע"י עצמו יש להחמיר אם הוא בפרהסיא ולרבים. [מ"ב (סי"ק מח). וביאור הלכה (שם). ובמי"ב (שם) כתי' שלא יעשה בעצמו משום היסח הדעת מהאבילות. ויש ליישב הטעמים, ואכמ"ל].

סימן ברכה

כל העושה מלאכה בת"ב, אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה. [שוי"ע (סי' תקנד סעי' כד)]. ואפי' במקום שנהגו לעשות, ואף לאחר חצות, אלא שכל זה דוקא כשקובע עצמו למלאכה ומסיח דעתו מהאבילות. ועי"כ אף שמותר לעשות מלאכה ולישא וליתן אחר חצות לא ימשוך בעסקיו כדי שלא יסיח דעתו מן האבילות. [מ"ב (סי"ק מט) ושעה"צ (אות נג)].

קנית ומכירת דברי מאכל

נוהגים למכור ולקנות דברי מאכל, אף קודם חצות. [כה"ח (סי' תקנד אות קו)].

קייטנות

מותר לערוך קייטנה בת"ב ע"מ להקל על הורי הילדים להתענות. ומי"מ אין על המארגנים לקחת הכסף בתורת תשלום אלא בתורת מתנה. [הגר"ש"א זצ"ל (תורת המועדים אות כז)]. ויקחם לפניו או אחרי תי"ב שהרי אין נותנים מתנות בת"ב.

ציצית ותפילין

עטיפת הטלית

בהרבה מקומות נוהגים שלא להתעטף בטלית בת"ב בשחרית, אלא לובשים ט"ק תחת בגדיו בלא ברכה, ובמנחה מברך עליו. [עיי' שו"ע (סי' תקנה סעי' א) ומ"ב (סי' ט)]. ומ"מ אם פשט הטי"ק בלילה צריך לברך עליו בבוקר. [מ"ב (סי' ב)]. ואם אפשר לא יפשוט הטי"ק בלילה לצאת דעת הסוברים שא"צ לברך. [עיי' סדור הגר"י עמדין ולוח אר"י. וכן נהג הגרשז"א זצ"ל (הגה 32)].

אחיזת הציציות בשעת אמירת קרי"ש

המנהג שלא אווזים בציציות בקרי"ש של שחרית. [הגר"י זצ"ל (קע"מ פ"ח הגה לד) ועוד].

הנחת תפילין

בהרבה מקומות נוהגים שלא להניח תפילין בת"ב בשחרית, ובמנחה מניחים התפילין ומברכים עליהם (והנהוג להניח תפילין של ר"ת מניחם במנחה). [שו"ע (שם) ומ"ב (סי' ט)].

חליצת התפילין לפני מעריב

יש לחלוץ התפילין קודם תפלת ערבית. [מ"ב (סי' ל ס"ח), עיי"ש שמבואר בהקפידא היא כשאינו נמצא בצנעא. ועיי' עוד בבחי"ח (סי' תקנה אות ח)].

אמירת פרשת קדש לוי

י"א שיש להיזהר שלא לקרא בעת הנחת התפילין, פרשיות ק"ש וכן פרשת קדש דהוא רק כקורא בתורה ותי"ת אסור כל היום. [מ"ב (שם ס"ק ה)]. ויש מקילים בזה. [כה"ח (שם אות ז) ושבת הלוי (ח"ט סי' קלג אות ב) ושכן הוראת רבותינו]. וכן הדין לענין הפסוקים "ומחמתך קל עליו" ו"וארשתך וגו'" לנוהגים לאומרים כל יום.

הנחת תפילין למו שאוכל בת"ב

חולה האוכל (אכילת קבע) בת"ב, י"א שאינו מניח תפילין בשחרית. ואם בא לאכול לאחר חצות יניח תפילין לפני האכילה ובתפלת מנחה יניחם שנית. [הגרשז"א זצ"ל (פ"טז אות ו)]. וי"א שאם מתפלל שחרית תוך ביתו ביחידות יתפלל עם התפילין, ואם מתפלל בהכ"נ יתפלל בלא תפילין, ובכל אופן במנחה יכול להתפלל עם התפילין שלא לפרוש מן הצבור. [שבה"ח (ח"ט סי' קלג אות ב)].

דינים הנוהגים בבית הכנסת

פרוכת הארון הקודש

מסירין הפרוכת מלפני הארון על שם בצע אמרתו (איכה ב, יז). [רמ"א (סי' תקנט סעי' ב)].

תאורה בבית הכנסת

אין מדליקין נרות בלילה, כי אם נר אחד לומר לאורו קינות ואיכה. [שו"ע (סי' תקנט סעי' א)]. ועל פי זה יש נוהגים למעט את התאורה בבית הכנסת. ולמנחה מדליקין, וכן כשיש ברית מילה, בשעה שמביאין התינוק למול. [מ"ב (סי' ט)]. דעת הגרשז"א זצ"ל (שם סוף הגה 21) שראוי לנהוג גם בבית למעט בתאורה מן הרגיל, שתהא קצת ככרת אבלות היום].

חוספות בתפלה

נחם ועננו

בת"ב אומר בבונה ירושלים נחם ה' אלקינו את אבלי ציון וכו', ועננו וכו' בשומע תפלה, ואם לא אמר לא זה ולא זה, אין מחזירין אותו. [שו"ע (סי' תקנ"ט סעי' א)]. ולפי מנהג בני אשכנז אין אומרים נחם רק במנחה, לפי שאז הציתו במקדש אש ולכן מתפללים אז על הנחמה. [רמ"א (שם)]. וכמ"כ הקהל אינו אומר עננו אלא במנחה (לפי מנהג זה). [רמ"א (סי' תקנה סעי' א)].

אינו מתענה

מי שאינו מתענה (דהיינו שאכל כשיעור) אינו אומר עננו. [בה"ח (שם ד"ה בין) דעת הגרשז"א זצ"ל (הלכ"ש פ"ג אות ז) שיאמר עננו ויגיד "ביום צום התענית הזה!". מיהו אומר נחם בתפלת י"ח. [כן מוכח מהמ"ב (סי' ט) שדוקא לענין בהמ"ז יש מח' אם יזכורנו. וכן פסק האו"ד לציון (ח"ג פכ"ט אות ז)].

שכח לומר נחם או עננו

אם לא אמר נחם, אין מחזירין אותו. [שו"ע (סי' תקנ"ט סעי' א)]. ואם נזכר קודם שחתם רצה אומר שם דהיינו קודם ותחינה וא"צ לחתום בברוך מנחם ציון אלא ותחינה עינינו עד סוף הברכה. [מ"ב (סי' ב)]. ואם לא אמר עננו, אין מחזירין אותו. [שו"ע (סי' תקנ"ט סעי' א)]. ועיין עוד פרטים בזה בהלכות מצויות לדי' תעניות – גליון ש"ב.

תפלת שחרית

ברכת שעשה לי כל צרכי

מברכים ברכת שעשה לי כל צרכי אע"פ שנעילת הסנדל אסורה בת"ב. [מ"ב (סי' תקנ"ד סי"ק לא)]. פרשת העקדה, פרשת התמיד ועוד מותר לומר פרשת העקדה, פרשת התמיד, משנת איזהו מקומן והברייתא של ר' ישמעל [עיי' בשו"ע (שם סעי' ד), מ"ב (סי' ז) וערוה"ש (אות ז)] וכן פרשת הכיור. [בעל השבט הלוי (מבית לוי ח"י)].

אמירת קינות

אחר קה"ת מחזירין הסי"ת לארון קודש ואומרים קינות. ומאריכין ביום לומר הקינות עד מעט קודם חצות. [רמ"א (שם)]. כדי שלא יבואו לעשות מלאכה בעת ההוא. [מ"ב (סי' ג)].

מעט קינות בכזונה

מוטב מעט קינות בכזונה מהרבה ללא כזונה. [הגרשז"א זצ"ל (אשרי האיש פ"ע"א אות ל)].

דיבור בשעת הקינות

בשעת הקינות אסור לדבר ולצאת החוצה, כדי שלא יסיח לבו מהאבל, וכל שכן שלא לשיח עם עובד כוכבים. [שו"ע (סי' תקנט סעי' ח)].

איכה

טוב לחזור לקראות מגילת איכה ביום אפי' ביחידות [מ"ב (סי' ב)], ומ"מ לא מברכים על קריאה זו. [לוח אר"י וזה השלחן (ח"ג נוסח התפילות הגה 148)].

דיני קריאת התורה

קריאת התורה כשאין עשרה מתענים

י"א שבת"ב אפי' אין שם מתענים רק שבעה והשאר אינם מתענים שהם אנוסים שהם חולים יכולים לקרות ויחל. [מ"ב (סי' תקס"ד)]. וכן הוא המנהג. [אג"מ (ח"ד סי' קג)]. ומ"מ י"א שכלתחלה אם אפשר יש לחזור אחר עשרה מתענים. [כה"ח (אות לב)]. ואם אלו שאכלו אכלו פחות מכשיעור, קוראים ויחל אפי' אם כולם אכלו. [צ"ח (ח"ט סי' לב) ובש"א נש"מ"א (סי' תקנט סי"ק ב)]. ועיי' בזה בהלכות מצויות לימי התעניות – גליון ש"ב.

עליה לתורה למי שאינו מתענה

י"א שאף הרשאי לאכול בת"ב יכול לעלות לתורה. [ח"ת"ס (סי' קנ)]. וי"א שאינו עולה. [רע"א (ק' סי' ד)]. ועכ"פ במקום שהחולה אכל פחות פחות מכשיעור בכלל מתענה הוא ועולה לקר"ה"ת. [מרחשת (ח"א סי' ד אות ד) והגרשז"א זצ"ל (שמי"א סי' תקנט סי"ב ד סי' תרי"ט סי"ט ושו"ע פ"ח הגה קכב)].

עליה לתורה לנער בר מצוה בת"ב

נער שנעשה בר מצוה בת"ב נכון לקרות לעליה בקריאת התורה שבתפלת מנחה. [הגרשז"א זצ"ל (הלכ"ש פ"טו אות ח ובהגה 9) כיון שיש שמחה בעליה זו והאב מברך אחריה ברוך שפטרני].

אבל לעלות לתורה

מותר לאבל לעלות לתורה בת"ב. [שע"ת (סי' תקנ"ד אות א)]. אלא י"א שבתפלת מנחה לא יעלה (כיון שאין אומרים קינות אין עליו לצאת לביה"כ, עיי"ש). [כה"ח (סי' תקנט אות נ)].

ברכת הגומל

אין לברך ברכת הגומל בת"ב. [עיי' בש"ח (מע' בהמ"צ סי' ב' אות ג). ובכה"ח (סי' תקנט אות לח) כתב שאין מן הראוי לברך ביום זה לפני קהל ועדה ברכת הגומל. וכן פסק האור לציון (פכ"ה אות ד) שאין לברכה].

מוצאי תשעה באב

הכנות לצורך מוצאי ת"ב

כיבוד הבית והצעת המיטות

אין מציעין המטות ואין מכבדין את הבית קודם חצות. [ערוה"ש (סי' תקנ"ד אות כא)]. ויש הנוהגים בעדות המזרח ששופטים ומסדרים את הבית בת"ב אחר חצות סימן שמתכוננים לגאולה. [מועד לכל חי (פלאגי סי' י אות פז) ובמבית לוי (עמ' מט) כתי' שאין זה מנהג בני אשכנז].

שטיפת כלים

אין להדיח ולשפוף הכלים בליל ת"ב. [מקור חיים (ס"ה תקנ"ד)]. [ועיי' יש להזהר בת"ב החל במוצאי יש שלא לשתוף הכלים שנותרו מסעודות שבת, אלא ישרה אותה במים בלבד].

הכנת מזוודות והפצים לצורך מוצאי ת"ב

אין להתעסק בארזיות חפצים וארגון נסיעה לצורך מוצאי ת"ב (כגון בחורי ישיבות החוזרים לביתם מוצאי ת"ב). [הגרשז"א זצ"ל (הלכ"ש פ"טו סוף הגה 44)].

נטיילת ידים לאחר הצום

יש ליטול ידים אחרי הצום ג"פ לסירוגין עד סוף הפרק. [לוח אר"י והגרשז"א זצ"ל (שם הגה 11)].

בשר ויין

לאחר התענית מותר לספר ולכבס מיד וכן הדין בבשר ויין. [שו"ע (סי' תקנ"ט סעי' ד) ומ"ב (סי' ק"ח)]. מ"מ יש מבני ספרד שנוהגים שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין בליל עשירי ויום לעשירי. [כן משמעות השו"ע (סי' תקנ"ח). וכ"כ האור לציון (ח"ג פכ"ט אות כז) שכן יש לנהוג. ועיי' במועד לכל חי (פלאגי סי' י אות צב). אולם עיי' בבא"ח (דברים אות טו) שהיו גרילים לאכול בשר מליל עשירי. ומנהג בני אשכנז להחמיר עד חצות היום. [רמ"א (שם)].

רחיצה, תספורת, כיבוש ושאר דיני אבלות

מנהג בני אשכנז שלא לרחוץ במרחץ ולספר ולכבס עד חצות יום עשירי. [רמ"א (שם)].

יולדות

יולדות הצמות יכולות לאכול בשר ולשתות יין בעשירי באב בפרט בת"ב נדחה. [שע"ת (סי' תקנ"ט ס"ק ב) וכה"ח (אות יא)].

רחיצה בבית ובצוננים

רחיצה האסורה היא אפי' בבית (ולאו דוקא במרחץ). [הגר"י זצ"ל (קע"מ פ"ח הגה מא). ועיי' בתשובות והנהגות (ח"ב סי' רס) ובנטייל גבריאל (פ"ח אות א)]. ורחיצה בצוננין מותרת מיד לאחר ת"ב. [כן משמע מהמקור חיים (שם)]. דעת בעל השבח"ל (מבית לוי בהמ"צ עמ' לט) להחמיר אפי"כ תל ביום ב"ב ה'.

מצטעק מהחמת מניעת הרחיצה

מי שמניעת הרחיצה גורמת לו צער רשאי להתרחץ. [הגרשז"א זצ"ל (שם פ"ד הגה כז)].

שמיעת שירים

נוהגים שלא לשמוע כלי שיר עד חצות היום. [עיי' במ"ב (סי' ק ב) וג].

תפירת בגדים מותרת מיד אחר ת"ב, כי אין מפורש בפוסקים לאסור בזה. [בעל האג"מ (שמע"א דמשה עמ' תלו)].

ברכת שהחינו

הנוהגים להחמיר שלא לברך שהחינו מ"ז בתמוז ראוי שלא לומר שהחינו אף ביום עשירי (בלילה וביום, ולבני אשכנז ביום עד חצות). [כה"ח (סי' תקנ"ח אות ח)].

משא ומתן של שמחה

משא ומתן מותרת לגמרי מיד במוצאי ת"ב. [הגר"י זצ"ל (שבת ח"ב עמ' שכה)].

טוב לנהוג פרישה בליל יו"ד אם לא בליל טבילה או יוצא לדרך או בא מן הדרך. [מ"ב (סי' ק"ב)].

ב. ולענין שבת שחל בו ת"ב, עיי' משי"כ בגליון רע"ד].

הל ת"ב ביום המיושי

כשחל ת"ב ביום ה' שאז יום עשירי הוא ער"ש מותר בכל זה לכבוד שבת. [מ"ב (סי' ג)]. ועיי' מותר לכבס לצורך שבת, אבל שלא לצורך שבת וכדו' מסתבר שאסור. [הגרשז"א זצ"ל (הגה כז) ודלא כלוח אר"י שכתב שנוהגים אסור בכיבוש, עיי"ש]. ומ"מ במכונת כביסה אשר אין רגילין לכבס בה בגדים מעטים, אפשר להוסיף גם כביסה שלא לצורך שבת. [הגרשז"א זצ"ל (שם)]. וי"א שמותר אף שאינו לצורך שבת. [בעל השבט הלוי (מבית לוי בהמ"צ) הגר"י זצ"ל (קע"מ פ"ח הגה מב)]. ולבישת בגדים מכובסים מותרת מהיום לכבוד שבת או לאחר חצות אף שלא לצורך שבת. [הגר"י זצ"ל (שם)].

קידוש לבנה

טעומה לפני קידוש הלבנה

לפני שמקדש הלבנה צריך לטעום ממאכל. ואם בידו לקדש הלבנה בצבור יכול לקדש עמהם אף שלא טעם משום ברוב עם עם הדרת מלך. [מ"ב (סי' תכו סי"ק יא) ושעה"צ (אות ט)].

לבישת נעלים

במוצאי ת"ב צריך ליהרר שלא לקדש בלי מנעלים. [מ"ב (סי' תכו סי"ק יא)]. וגם ההולכים בנעלי גומי וכדו' עליהם להחליף נעלים קודם קידוש לבנה, ולא רק הנוהגים ללכת יחף. [הגר"י זצ"ל (שלי"ט) (אשי ישראל פ"מ הגה נא)].

שירת טובים מאורות

י"א שמי שנוהג לקדש הלבנה אחרי ת"ב יכולים לשיר הפזמון "טובים מאורות". בפרט במוצאי ת"ב נדחה. [עיי' בזה משי"כ בהלכות מצויות לתעניות – גליון ש"ב].

ניתן להאזין לשיעורי הלכה מבמעמח"ם שמעתא עמיקתא שליט"א בקול הלשון – טל': 6761* יש להקיש 3-3-1 שלוחה 65

ניתן לתרום דרך "נדרים פלוס" – יש להקיש: 1. קופות נוספות 2. הניכי ישיבות רמות ב' 3. גליון שמעתא עמיקתא



הגליון נתרם בעילום שם להצלחת התורם ומשפחתו – לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 052-767-0503

להצטרפות לרשימת התפוצה בדוא"ל יש לשלוח בקשה לכתובת: amikta571@gmail.com

